

TÖVBE VE İSTİĞFAR*

İnsanı kendi kudretiyle en güzel bir biçimde yaratıp¹ yeryüzüne halife kılan² Yüce Allah, göklerde ve yerde, açık ve gizli olarak ne varsa bütün nimetlerini hizmetine sunduğu³ insanı imtihan için yaratmıştır.⁴ Bu sebeple insan iyi kötü, doğru yanlış, helâl haram, sevap günah olarak vasıflandırılan iş ve eylemleri tercih edecek ve bu tercihlerini gerçekleştirebilecek özellik ve donanımda yaratılmıştır. İnsan bu özelliği gereği, yaşadığı çevrenin olumsuz etkileri ve bir de şeytanın hile ve tuzaklarına maruz kalıp günah sayılan fiilleri işleyebilir. Bu durum onun, beşer vasfından kaynaklanmaktadır. Zira yüce yaratıcı insanda fücür (günah işleme) ve takva (Allah'a saygı/itaat) gibi iki zıt özelliği birleştirmiştir.⁵ Önemli olan insanın takva çerçevesinde bir hayat sürmeye gayret etmesidir. Tövbe ve istiğfar bu amaca katkı sağlayan bir ibadet olarak değerlendirilebilir. Hz. Peygamber (s.a.s.),

كل ابن آدم خطاء ، وخير الخطائين التوابون

*“Bütün insanlar günah işleyebilir. Günah işleyenlerin en hayırlısı (işlediği günaha pişman olup) tövbe edenlerdir.”*⁶ buyurarak insanın günah işleyebilecek mahiyette yaratıldığını; ancak

---

* Bu metin Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi Zeki SAYAR tarafından hazırlanmıştır.

¹ Tîn, 95/4.

² Bakara, 2/30.

³ Lokman, 31/20.

⁴ Mülk, 67/2.

⁵ Şems, 91/7, 8, 9.

⁶ İbn Mâce, “Zühd”, 30.

mühim olanın insanın hatasında ısrar etmeden pişmanlık duyarak işlediği günahı dolaylı tövbe etmesi olduğunu haber vermiştir.

Günah ve Tövbe Kavramları

“Günah”, Farsça bir kelime olup “suç” anlamına gelir. Dinî bir kavram olarak ilâhî emir ve yasaklara aykırı fiil ve davranış anlamında kullanılır.⁷ Hz. Peygamber de kendisine sorulan bir soruya karşılık günahı şöyle tarif etmiştir: “Günah içini kemirip seni huzursuz eden ve insanların öğrenmesini istemediğin şeydir.”⁸

Sözlükte “pişmanlık, dönmek, nedamet” anlamına gelen tövbe, İslâmî bir kavram olarak, kulun işlediği kötülük ve günahlara pişman olup, onları terk ederek Allah’a yönelmesi, emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmak suretiyle Allah’a sığınarak bağışlanmasını dilemesi demektir.⁹ Tanımdan da anlaşılacağı gibi tövbe; insanın kendine dönmesi, kulluğunu ve günahlarını itiraf ederek, Allah’ın büyüklüğünü, kendisinin küçüklüğünü kavrayarak, günahları ancak Allah’ın bağışlayacağı bilinci ile halini O’na arz edip temizlenmeyi talep etmesidir. Bu hususta Kur’ân-ı Kerîm’de şöyle buyurulmaktadır:

وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعاً أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“Ey müminler! Hepiniz Allah’a tövbe ediniz ki, kurtuluşa eresiniz.”¹⁰

⁷ Dini Kavramlar Sözlüğü, DİB Yayınları, Ankara 2006, s. 204.

⁸ Müslim, “Bir”, 15.

⁹ Dini Kavramlar Sözlüğü, s. 657.

¹⁰ Nûr, 24/31.

Böylece kurtuluşun ancak tövbe ile sağlanacağı dile getirilmektedir. Bir başka âyet-i kerimede ise insanı kurtuluşa götürecektövbenin nasıl olması gerektiği şöyle açıklanmaktadır:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُكَفِّرَ
عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُم جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يَوْمَ لَا
يُخْزِي اللَّهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ .

“Ey İman edenler, Allah’a içtenlikle tövbe edin. Umulur ki, Rabbiniz sizin kötülüklerinizi örter, Peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar.”¹¹ Bazı âlimler âyet-i kerimede kullanılan “nasuh” kelimesinin “halis, katışıksız” manaları yanında “düzeltici, onarıcı” anlamlarını da içerdığını ifade etmektedirler. Buna göre kişi, ciddi bir pişmanlık duygusu ile vicdanında oluşan rahatsızlığını, gözyaşlarıyla dışa vuran samimi bir duyarlılıkla dile getirmelidir. Bir daha aynı günaha dönmek azim ve kararı içinde yaşadığı hayatı gözden geçirip, ilâhî emir ve yasaklar çizgisinde düzgün bir hayata yönelmelidir.¹²

Hız. Peygamber (s.a.s.) tövbenin dinî hayatımızdaki önemine dikkat çekerek şöyle buyurmaktadır:

وَاللَّهِ إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ ، وَأَتُوبُ إِلَيْهِ ، فِي الْيَوْمِ ، أَكْثَرَ مِنْ سَبْعِينَ مَرَّةً

“Allah’a yemin ederim ki, ben günde yetmiş defadan fazla O’nun beni bağışlamasını dileyerek tövbe ediyorum.”¹³ Peygamber Efendimiz günah işlemekten korunduğu ve bütün günahları bağışlandığı bildirildiği halde böyle davranarak aynı zamanda bize örnek olmaktadır. Buna göre, hiçbir kimsenin Peygamberden daha günahsız olamayacağı düşünüldüğünde, inanmış bir insanın hayatında tövbe ve istiğfarın önemi ve ge-

¹¹ Tahrim, 66/8.

¹² Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, 4/410.

¹³ Buhârî, “Davet”, 3.

rekliliği kolayca anlaşılır. Ayrıca kulun tövbesinden dolayı Cenâb-ı Hakk'ın sevinç ve memnuniyet duyacağı bir hadiste şöyle ifade edilmektedir:

لِلَّهِ أَشَدُّ فَرَحًا بِتَوْبَةِ عَبْدِهِ حِينَ يَتُوبُ إِلَيْهِ مِنْ أَحَدِكُمْ كَانَ عَلَيَّ رَاحِلَتِهِ بِأَرْضِ فَلَاحٍ ، فَأَنْفَلْتُهُ مِنْهُ وَعَلَيْهَا طَعَامُهُ وَشِرَابُهُ فَأَيْسَ مِنْهَا ، فَأَتَى شَجْرَةً فَاضْطَجَعَ فِي ظِلِّهَا ، وَقَدْ أَيْسَ مِنْ رَاحِلَتِهِ ، فَبَيْنَمَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ هُوَ بِهَا قَائِمَةٌ عِنْدَهُ ، فَأَخَذَ بِحُطَامِهَا ثُمَّ قَالَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ : اللَّهُمَّ أَنْتَ عَبْدِي وَأَنَا رَبُّكَ ، أَخْطَأَ مِنْ شِدَّةِ الْفَرَحِ

“Herhangi birinizin tövbe etmesinden dolayı Allah Teâlâ'nın duyduğu sevinç ıssız çölde giderken üzerindeki yiyecek ve içeceğiyle birlikte devesini kaybedip arayıp taramaları sonuç vermeyince ümidini kaybederek bir ağacın gölgesine uzanıp yatan, derken yanına devesinin geldiğini görerek yularına yapışan ve aşırı derecede sevincinden ne söylediğini bilmeyerek, ‘Allahım! Sen benim kulumsun; ben de senin rabbinim’ diyen kimsenin sevincinden çok daha fazladır.”¹⁴

Gerçekten hadis-i şerif Yüce Allah'ın kullarına yönelik engin şefkat ve merhametini çok veciz bir şekilde ortaya koymaktadır. Böylece kulluk bilinci içerisinde günahları ancak Allah'ın bağışlayacağı düşüncesiyle tövbe edip af dileyen kullarını bağışlarken kullarının bu tutumu da, Cenâb-ı Hakk'ı hoşnut etmektedir. Burada hemen şunu da belirtelim ki, Allah'ın hoşnutluğu/sevinci gibi ifadeler daha çok mecazi ifadeler olup, maksat, Allah'ın rızasıdır. Kulunun talep ve arzusuna hemen karşılık vermesidir.

¹⁴ Müslim, “Tevbe”, 7.

Makbul Tövbe

Makbul tövbenin temel esaslarını Kur'ân-ı Kerîm şöyle açıklar:

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ الشُّوْءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ
فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا

“Allah katında (makbul) tövbe ancak bilmeyerek günah işleyip sonra çok geçmeden tövbe edenlerin tövbesidir. İşte Allah bunların tövbelerini kabul buyurur. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”¹⁵ Bazı âlimler, âyette geçen “bilmeden” ifadesinin, yapılan davranışın günah olduğunu bilmek manasında olmayıp bildiği halde iradesine hâkim olamayarak nefesine uyup kötülük yapan anlamında kullanıldığını ifade etmektedirler.¹⁶

Âyette, bu durumda olup Allah'ın tövbe kapısını çalan müminlerin bağışlanacağı bildirilmektedir. Bu da Allah'ın kullarına olan sonsuz merhametinin açık bir göstergesidir. Bu husus aşağıdaki âyet ve hadislerde de açıkça bildirilmektedir:

قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ
اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَفُورُ الرَّحِيمُ

“Deki ey kendileri aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder; çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”¹⁷

¹⁵ Nisâ, 4/17.

¹⁶ Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, 2/34.

¹⁷ Zümer, 39/53.

وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا
لِدُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ اللَّهُ إِلَّا اللَّهُ

“Yine onlar çirkin bir iş yaptıkları yahut nefislerine zulmettikleri zaman Allah’ı hatırlayıp, hemen günahlarının bağışlanmasını isteyen kimselerdir. Allah’tan başka günahları kim bağışlayabilir?”¹⁸ Peygamber (s.a.s.) de,

التائب من الذنب كمن لا ذنب له

“Günahlarından tövbe eden kimse, hiç günahı olmayan kimse gibidir.”¹⁹ buyurarak tövbenin müslümanın dünyasında ne kadar hayati bir önemi haiz olduğunu veciz bir şekilde beyan etmektedir.

Tövbede Acele Edilmeli, Geciktirilmemelidir

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ
المَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كَفَارًا أُولَئِكَ
أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا

“Yoksa (makbul) tövbe, kötülükleri (günahları) yapıp yapıp da kendisine ölüm gelip çatinca, ‘işte ben şimdi tövbe ettim’ diyen kimseler ile kâfir olarak ölenlerinki değildir. Bunlar için âhirette elem dolu bir azap hazırlamışızdır.”²⁰ Hz. Peygamber de günahların gönül dünyamızda açtığı tahribata işaret ederek şöyle buyurmaktadır:

¹⁸ Âl-i İmrân, 3/135.

¹⁹ İbn Mâce, “Zühd”, 30.

²⁰ Nisâ, 4/18.

إن المؤمن إذا أذنب كانت نكتة سوداء في قلبه . فإن تاب و نزع
 واستغفر صقل قلبه . فإن زاد زادت . فذلك الران الذي ذكره الله
 في كتابه كلا بل ران على قلوبهم ماكانوا يكسبون

“Şüphe yok ki mümin bir günah işlediği zaman (işlenen bu günah sebebi ile) kalbinde siyah bir nokta oluşur. Eğer pişmanlık duyarak işlediği günahı el çeker, tövbe ve istiğfar ederse (leke silinir) kalbi parlar. Günah işlemeye devam ederse kalpte ki siyahlık da artmaya devam eder. ‘Hayır hayır, onların kazanmakta oldukları, kalplerini paslandırmıştır’ (Mutaffifin, 83/14) âyetinde kast edilen mana budur.”²¹ Hadis, işlenen günah nedeni ile kalpte oluşacak manevî kirlenmenin kalbin duyarlılığının azalmasına yol açacağını, günaha devam edildikçe bu duyarlılığın büsbütün yitirileceğini ifade etmektedir. Ancak vakit kaybetmeden işlenen günaha tövbe ve istiğfar edilirse, günah lekesinin silinip, kalbin manevî duyarlılığını yeniden kazanacağını bildirmektedir. Bir de ölümün ne zaman, nerede ve nasıl geleceği bilinemediği için tövbede acele edilmelidir.

Tövbenin Şartları

İşlenen bütün günahlardan tövbe etmek gerekir. Eğer işlenen günah sadece Allah’a karşı bir yükümlülüğün ihlâli ise; yani salt Allah hakkını içeriyorsa, tövbe:

1. İşlenen günahı terk etmeyi,
2. İşlenen günahı dolaylı gönülden pişmanlık duymayı,
3. Aynı günaha bir daha dönmek üzere kesin karar vermeyi gerektirmektedir.

Eğer işlenen günah insanlara ait bir hakkı içeriyorsa; yani kul hakkı ile ilgili ise, bu üç madde ile beraber hakkı ihlâl edilen kişi veya kişilere haklarını ödemeyi veya onlardan

²¹ İbn Mâce, “Zühd”, 29.

helâllik almayı da gerektirmektedir.²² Hazret-i Peygamber (s.a.s.), kul hakkı ile ilgili hak ihlâli varsa bu dünyada mutlaka helâlleşmeyi tavsiye etmektedir.²³

İstiğfar

Sözlükte, “örtmek” anlamına gelen istiğfar, dinî bir terim olarak kulun hata ve kusurlarının Allah tarafından bağışlanmasını istemesidir. Ayrıca, ibadet ve salih amellerini yeterli bulmayarak artırmaya çalışmasını, buna mukabil işlediği günahlarını çok görerek onlardan uzaklaşma gayreti ve duyarlılığı içerisinde bulunmasını ifade etmektedir.

İstiğfar ile tövbe arasında şöyle bir farktan söz edebiliriz: Kişi ancak kendi işlediği günahlarına tövbe ederken, hem kendisi ve hem de başka insanların işlemiş olduğu günahlar için istiğfarda bulunabilir.²⁴ Cenâb-ı Hak’ın kullarına karşı merhametini ifade ederek istiğfarda bulunmalarını emreden âyet ve hadislerden bir kaçını burada zikrederim:

وَاسْتَغْفِرْ لِدَنبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ

“Hem kendinin, hem de inanmış erkek ve kadınların günahlarının bağışlanmasını dile! Allah, gezip dolaştığınız yeri de, içinde kalacağınız yeri de bilir.”²⁵

وَاسْتَغْفِرِ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا

“Allah’tan bağışlanma dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”²⁶

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا

²² Nisâ, 4/18.

²³ Buhârî, “Mezalim”, 10.

²⁴ Dini Kavramlar Sözlüğü, s. 332.

²⁵ Muhammed, 47/19.

²⁶ Nisâ, 4/106.

“Rabbine hamd ederek tesbihte bulun ve O’ndan bağışlama dile. Çünkü O, tövbeleri çok kabul edendir.”²⁷

وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا

“Kim bir kötülük yapar yahut kendine zulmeder, sonra da Allah’tan bağışlanma dilerse, Allah’ı çok bağışlayıcı ve çok merhamet edici bulur.”²⁸

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ

“Oysa sen onların içinde iken, Allah onlara azap edecek değildir. Bağışlanma dilerken de Allah onlara azap edecek değildir.”²⁹

Hız. Enes’in rivayet ettiği bir hadis-i kudside Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Allah Teâlâ şöyle buyurdu: Ey Âdemoğlu! Sen bana dua ettiğin ve benden affını umduğun sürece, işlediğin günahlar ne kadar çok olursa olsun onların büyüklüğüne bakmadan seni bağışlarım. Ey Âdemoğlu! Günahların gökyüzünü kaplayacak kadar çok olsa sonra da benden affını dilesen, seni affederim. Ey Âdemoğlu! Sen yeryüzünü dolduracak kadar günahla karşıma gelsen, fakat bana hiçbir şeyi ortak koşmamış olsan şüphesiz ben de seni yeryüzü dolusu bağışla karşılarım.”³⁰

Hadis, kulun günahı ne kadar çok olursa olsun, Allah’ın birliğine inanarak O’na hiçbir şeyi ortak koşmadan tövbe ve istiğfarda bulunursa Allah’ın bağışlayacağı müjdesini vermektedir.

²⁷ Nasr, 110/3.

²⁸ Nisâ, 4/110.

²⁹ Enfal, 8/33.

³⁰ Tirmizî, “Daavât”, 98.

Hz. Peygamber bir diğer hadislerinde:

مَنْ لَزِمَ الْاِسْتِغْفَارَ ، جَعَلَ اللهُ لَهُ مِنْ كُلِّ ضَيْقٍ مَخْرَجاً ، وَمِنْ كُلِّ هَمٍّ
فَرَجاً ، وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ

“Bir kimse istiğfarı dilinden düşürmezse, Allah Teâlâ ona her darlıktan bir çıkış, her üzüntüden bir kurtuluş yolu gösterir ve ona beklemediği yerden rızık verir.”³¹ buyurmuştur.

---

³¹ İbni Mâce, “Edeb”, 57.